

Quan urbanoporosi truca a les portes de la teva ciutat

BERNAT LLADÓ MAS

Fotografies de Berta Tiana
Cartografia de Maties Serracant

Per mitjà d'una expressió inventada, "urbanoporosi", descrivim una nova realitat urbana que es manifesta a la ciutat de Sabadell però que, segurament, seria extrapolable a molts pobles i ciutats de Catalunya. Una ciutat que cada vegada és més porosa; una ciutat que perd "ossada". Només cal passejar per la nostra ciutat per adonar-nos de la quantitat d'espais buits, desaprofitats, infrautilitzats i barrats que s'hi troben. Certament, una ciutat més porosa, menys densa, podria ser un signe positiu. A finals dels anys vuitanta i principis dels noranta es parlava de "l'esponjament urbà" com una pràctica urbanística desitjable; els centres històrics de la ciutat havien de "respirar" i calien actuacions encaminades en aquesta direcció. Avui en dia, l'esponjament o la major porositat de la trama urbana no respon a cap política pública deliberada sinó que és resultat de causes diverses. L'actual crisi econòmica, sens dubte, n'ha reforçat la tendència, però segurament el procés d'abandonament i deixadesa urbana ve de lluny. Així mateix, les actuacions que es portaren a terme aleshores, algunes socialment criticables, ampliaren l'espai públic existent (nous traçats urbans, places interiors, edificis públics); una situació molt diferent a la d'ara. Moltes parcel·les que han quedat desertes són de titularitat privada, i aquells espais que pertanyen a l'administració resten a l'espera de ser urbanitzats.

Aquest fenomen, que comença a tenir un abast certament preocupant, sovint ens passa desapercebut. Fins i tot l'administració local mira cap a una altra banda (ja sigui per manca de recursos, falta d'imaginació o poca iniciativa). Per aquest motiu, des del col·lectiu (Sa)badall, vàrem iniciar un projecte no només per registrar i analitzar aquest procés de deteriorament i abandonament urbà, sinó també per fer-lo perceptible a la resta de ciutadans. Ens semblava que, entre tots, havíem normalitzat un paisatge urbà que és del tot dissonant en relació amb les necessitats i els desigs de la gent. Per això calia ressaltar-lo, fer-lo visible. D'aquí que, entre altres coses, comencéssim a fotografiar la urbanoporosi.

Algunes de les coses que permet la fotografia és ordenar la realitat i crear una sensibilitat

nova. Ho diu el fotògraf Gabriele Basilico: "Crec que la fotografia permet, dintre de certs límits, reordenar el caos que tenim davant els nostres ulls, que és un aspecte comú i repetitiu del paisatge urbà contemporani". I més endavant afegeix: "Encara que la fotografia en definitiva no pugui canviar el destí de la ciutat, i molt menys influir de manera determinant en les decisions urbanístiques i polítiques, segueix essent important la possibilitat de crear una nova sensibilitat".¹

A partir del nostre propi arxiu fotogràfic (actualment d'unes 500 imatges de Sabadell) vam agrupar les arquitectures buides i els espais sense ús en cinc categories diferents; un primer pas per ordenar el caos. Unes categories que també utilitzàrem en la elaboració de dos mapes en els quals es localitzen cada un dels espais o parcel·les buides. Més enllà d'aquest exercici analític, però, també volíem fer emergir aquesta sensibilitat nova que hauria de permetre repensar o reinventar els usos, les funcions i els règims d'aquests espais.

La sensibilitat pot tenir dues vessants: una d'instrumental, l'altra de poètica. Totes dues han estat resumides per Kevin Lynch, un urbanista atent tant a les qüestions mentals i psicològiques de la ciutat com al seu deteriorament físic: "Amagat darrere la façana amable de la vida, la presència del deteriorament ens preocupa: és una qüestió mental. Hi podria haver plaers i oportunitats pràctiques? Hi podríem arribar a conviure".²

Certament, el deteriorament és una "qüestió mental"; més enllà del deteriorament físic i objectiu, existeix una valoració subjectiva de la runa i la destrossa. El llindar més enllà del qual el deteriorament urbà és intolerable no és el mateix per a tothom. Però també és una "qüestió mental" en un altre sentit, fins i tot, més preocupant: podria la runa i el deteriorament urbà, és a dir, la urbanoporosi, ser l'indici d'un pensament urbanístic també ruïnós, buit i decadent? Fins a quin punt hi ha una correspondència entre l'estat de la nostra ciutat i l'estat mental dels qui la pensen, la gestionen i l'administren? Les oportunitats pràctiques que Lynch intueix que podrien existir entremig del terregall urbà exigeixen alguna cosa més que un pensament burocràtic i instrumental; com a mínim requereixen imaginació. I la imaginació no és una cosa que es pugui cultivar només des del poder; cal buscar-la entre la gent que voldria fer ús d'aquests espais però no pot; cal buscar-la en aquells àmbits en els quals la necessitat o la creativitat guien l'acció i el pensament.

A través del projecte Urbanoporosi, exposat parcialment durant els mesos de març a juny d'aquest mateix any 2012 a la sala d'exposicions de l'Alliance Française de Sabadell, volíem

1 Basilico, Gabriele (2007). *Arquitecturas, ciudades, visiones. Reflexiones sobre la fotografía*. Madrid: La Fábrica Editorial, p. 141 i 144.

2 Lynch, Kevin (2005). *Echar a perder. Un análisis del deterioro*. Barcelona: Gustavo Gili, p. 124).

sensibilitzar la gent sobre aquesta realitat a fi d'iniciar un debat autònom capaç a mig o llarg termini de crear "oportunitats pràctiques" a partir del fenomen de l'abandonament, el deteriorament i el buidatge urbà. El millor camí d'aquesta sensibilització ens semblà que podia ser l'art.

El plaer és un sentiment que la cultura modela. A la pregunta de si podem trobar plaers en aquests espais decadents, tancats o a punt d'ensorrar-se, podem respondre afirmativament sempre que la cultura ens hi ajudi. No és el primer cop en la història de l'art que la ruïna es fa present. Potser, en aquest sentit, el projecte Urbanoporosi i l'imaginari que mostra conté una lectura més subterrània que la merament crítica i social. Des que l'àngel de la història només veu en el passat l'acumulació de "ruïnes sobre ruïnes", els moderns no podem deixar de sentir aquesta connexió emocional amb els paisatges enrunats.³ La ruïna (intencionada o no) és també un estat d'ànim. Per això Gabriele Basílico afirma que les ruïnes desprenen una "atmosfera màgica".

El mateix podríem dir de totes aquestes portes encadenades, tapiades, mig esbotzades, que són el signe més visible d'urbanoporosi. Si la porta ha tingut un "valor fonamental per a l'art figuratiu", escrivia Georg Simmel a principis del segle XX, és perquè expressa un "sentit en si no visible, espiritual o metafísic". En altres paraules, la porta manifesta una certesa antropològica: l'ésser humà és el "ser fronterer que no té cap frontera". Si per una banda la porta ens permet "separar una parcel·la de la unitat ininterrompuda del ser natural", per l'altra aquesta separació "troba el sentit i la dignitat per primera vegada en allò que la mobilitat de la porta fa perceptible: en la possibilitat de sortir a cada instant d'aquesta delimitació vers la llibertat".⁴ Poden ser lliures els habitants d'una ciutat on les seves portes resten sempre tancades? Les fotografies de l'exposició Urbanoporosi recreen aquesta "atmosfera màgica"

3 Mate, Reyes (2006). *Medianoche en la historia. Comentarios a las tesis de Walter Benjamin "sobre el concepto de historia"*. Madrid: Trotta, p. 155.

4 Simmel, Georg (2001). "Puente y puerta", a *El individuo y la libertad. Ensayos de crítica de la cultura*. Barcelona: Península, p. 52-53.

del paisatge esfondrat a fi de construir la convivència sempre conflictiva de la nostra cultura amb la ruïna.

Conflictiva perquè, a pesar de la relació poètica que hi puguem mantenir, del plaer visual i estètic que puguin suscitar, les ruïnes, els espais buits, les cases abandonades o els barris deshabitats continuen essent l'expressió de la desigualtat social i de la injustícia espacial. Tant l'una com l'altra responen en part als propis mecanismes d'un model econòmic i social que perpetua aquesta situació; són elements estructurals del funcionament capitalista. El geògraf David Harvey ho ha sintetitzat prou clarament en el següent passatge:

"(...) el capital, en el procés d'expansió geogràfica i desplaçament temporal, [mesures totes elles que resolen transitòriament] les crisis de sobreacumulació a les quals aquell és procliu, crea necessàriament un paisatge físic a imatge i semblança seu en un moment determinat, per destruir-lo després. Aquesta és la història de la destrucció creadora (amb totes les conseqüències socials i ambientals negatives) inscrita en l'evolució del paisatge físic i social del capitalisme".⁵

No és difícil imaginar-se que un sistema econòmic que es regeix pel principi bàsic de l'acumulació incessant de riqueses, un principi no exempt de contradiccions internes ("crisi de sobreacumulació"), necessiti, tard o d'hora, destruir per seguir creant riquesa. Això és especialment cert en relació amb la ciutat, ja

5 Harvey, David (2004). "El 'nuevo' imperialismo: acumulación por desposesión", a *Socialist Register*, p. 103.

que l'espai és un recurs limitat. Per poder continuar acumulant les plusvàlues que el creixement urbà genera, arriba un punt que s'ha de "destruir" el teixit urbà existent. Aquest procés és el que Harvey, manllevant una expressió de Joseph Schumpeter, anomena "destrucció creadora". Segurament les causes d'urbanoporosi són més complexes i només responen parcialment a aquesta descripció, però és interessant remarcar que la deixadesa urbana i el "paisatge físic" resultant és fruit al mateix temps d'una destrucció "natural" –el pas del temps– i d'una destrucció que podríem anomenar "programada" o "estructural". En qualsevol cas, repensar la ciutat implica també intervenir en els mecanismes i les pràctiques econòmiques capitalistes.

A l'argument econòmic també hi podríem afegir un argument polític. El poder implica sovint certa arrogància que s'acaba materialitzant en el territori. Aquí recuperem un darrer passatge de Kevin Lynch que ho descriu amb estil etnogràfic:

"En aquest cas, com en moltes altres societats antigues, es destruïen deliberadament edificis i poblats sencers en senyal de prestigi i puresa reial, de la mateixa manera que als emperadors se'ls servia més del que podien menjar i tenien més vestits dels que mai podrien portar. Cada cop que un nou emperador pujava al tron, es construïen nous palaus i noves ciutats que s'abandonaven a cada mort reial".⁶

En fi, el model urbà, la construcció de la ciutat, no és només un problema tècnic o urbanístic. La ciutat és també una qüestió de govern. Recuperar el govern de la ciutat implica que les decisions que hi tenen lloc no es deixin en mans dels reis i emperadors o altres aspirants al tron, sinó dels propis ciutadans. El Col·lectiu (Sa) badall, amb el projecte Urbanoporosi, hem volgut documentar un fenomen que ens sembla preocupant ateses les seves dimensions actuals. A través de l'exposició, i tot el que aquesta ha generat (debats, reaccions, discursos, blogs, entre d'altres), hem volgut compartir aquesta preocupació per tal d'obrir les portes al debat i a la confrontació. Si us plau, que les portes restin obertes!!

Bernat Lladó és doctor en Geografia Humana per la Universitat Autònoma de Barcelona (2010) i membre del col·lectiu (Sa)badall.

⁶ Lynch, Kevin. *Ibidem*, p. 92.

